

דתלמוד [דידן] מותר. עב"ח אה"ע טו ומהרש"ל שם). גם יש אומרים שבמקום יבום מותר משום מצוה (ע' אבני נזר אה"ע נז, יז לענין אשת חמיו. עפ"י אנצ. תלמודית כרך יז עמ' תרלב).

'מעשה בבתו של רבן גמליאל...' – ע' במובא להלן מד על לקיחת איש אשה על אשתו.

'מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיתת את המעזיבה וסיכך על גבי מטה בשביל קטן. סבר שאפילו קטן הצריך לאמו, כיון שאפשר וראוי לכך – מצוה לחייבו בחינוך (עפ"י רש"י; ר"ן סוכה כח. וכן נקט הריטב"א לעיקר).

ונראה לפי"ז שזהו טעמם של בית שמאי (ריש חגיגה) המחייבים קטן בראיה אפילו אינו יכול לעלות ברגליו, כל שאביו יכול להרכיבו על כתפיו ולהעלותו. וע' בתוספתא יומא ד, ב, ששמאי הזקן לא רצה להאכיל את בנו הקטן כלל ביוהכ"פ, וגזרו עליו להאכילו. ע"ע במובא ביוסף דעת יומא עז.

ובספר פני יהושע תמה מה סברה יש לחנך תינוק שזה עתה נולד. ובאר טעמו של שמאי לא משום חינוך אלא מפני חובת עצמו בסוכה, משום 'תשבו כעין תדורו', שכשם שבביתו של אדם בנוי עמו סביב לשולחנו, כך יהיו עמו בסוכה שהיא עכשיו ביתו (וכבר כתב כן הרא"ה בסוכה, וכן צידד הריטב"א בתהילה אבל נטה מטעם זה).

אמנם המהרש"ל כתב שהקטן שסיכך בשבילו, לא היה זה התינוק שנולד עתה אלא קטן אחר שהיה כרוך אחר אמו שילדה (וכן פירש הרש"ש בשיטת הר"ן בסוכה; ערוך לנר עפ"י הריטב"א). ויש לדייק כדבריו מלשון הגמרא (כך היא הגרסא כאן ובמשניות ובירושלמי בסוכה, ודלא כבגמרא שם) 'בשביל קטן' ולא 'בשביל הקטן' – משמע שאינו הקטן המדובר עליו אלא אחר [וכלל לא נאמר אם ילדה בן או בת] (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' סא. ומהרש"ל עצמו רמז לדיוק זה. וע"ע במובא בסוכה כח. בבאר דברי הגמרא שם לפירוש זה).

(ע"ב) 'ראה אותן שהן לחין. אמר לי: אין אני אוכל זיתים' – 'ממה שאמרו כאן... אתה למד, שכל שהביאו לו בשם אדם חשוב דבר שהוא חושדו באיסור, לא יאמר: אני אוסרו אלא דרך צניעות ודרך ענה אומר לו: איני רגיל בהם, או איני אוכל מהן, וכן כל כיוצא בזה' (בית הבחירה לרבינו המאירי). ואף על פי שרבי צדוק גם כן היה נזהר אלא שלפי שיטתו בהלכה אין כאן חשש, והלא אין פגיעה בכבודו בזה שעושה כבית שמאי כי הרי בית שמאי יש להם לעשות כדבריהם, אעפ"י כ לא רצה לומר שהוא פוסל דבר שר' צדוק אינו נזהר בו שזה כבר נחשב אצלו כחסרון בשמירת כבודו של ר' צדוק (עפ"י משנת ר' אהרן ח"א עמ' עה. ע"ע הגהות מראה כהן).

דף טז

'... בני צרות אני מעיד לכם.' ואם תאמר, מה הראיה מעדות זו לבעיה ששאלוהו, שמא מפני שהלכה כבית הלל לכך הכשירום לכהנים גדולים אבל לדעת בית שמאי אפשר שבני הצרות של בית הלל פגומים, והוא הדין לולד מחזיר גרושתו? יש לומר שלא היו מעמידים כהן גדול שלא ברצון בית שמאי, שאפילו הלל הזקן שהביא עולתו לעזרה

כשיטתו, חברו עליו תלמידי בית שמאי (ביצה כ), כל שכן שלא היו מניחים אותם להעמיד כהן גדול שאינו כשר לשיטתם, וכאן לא היה אדם שערער בדבר (עפ"י תורא"ש, וכ"ה בקיצור ברמב"ן וש"ר. וכיון לכך בהגהות מלא הרועים).

וכתבו הראשונים שלדברי רבי יוחנן בן גוריי (יד:): שולד הצרות של בית הלל פגום לבית שמאי, יתכן שאין להוכיח מכך ששמשו כהנים גדולים, כי אפשר שידן של בית הלל תקפה וקבעו מעשה כדבריהם, או שמה שראה רבי יהושע לא ראה רבי יוחנן בן גוריי.

'התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת' – כדי שלא ירגיש שעיקר בואם על דין צרת הבת ויתירא לגלות להם האמת, כמו שנתירא רבי יהושע ולא אמר את דעתו, כדלעיל (מהרש"א).

'בכור שטן' – על שם המקרא (באיוב יח) יאכל בדיו בכור מות והרי הוא השטן הוא מלאך המות. פירוש, שהיה חריף ובקי ומעניש ומבייש בני אדם וממית כמו השטן שממית בני אדם (עפ"י מחזור ויטרי רמט). בתוס' ישנים הביא יש מפרשים ששם מקום הוא: כור / בור שטן, ואמר: יש לי אח בכור שטן'. ויש אומרים להגיה 'בכור שוטה' ורצונו לומר שהיה לו אח צעיר שהיה בכור לאם ולא בכור לאב (ע' תנא דבי אליהו זוטא א; עפ"י ניצוצי אור ונפש חיה (לר"ד מרגליות) תרמה, ג). ויש מגיחים: 'בכור שנון' או 'בחור שנון' (ע' עין יעקב, מהר"ץ חיות).

(ע"ב) 'פסוק זה שר העולם אמרו: נער הייתי גם זקנתי...'. ע' בספר קול בוכים איכה ב, כא; בני יששכר אדר ב, א.

1... כשמזדכך תפיסתו של אדם, אז מכיר שפיר שרק כחו יתברך מחיה כל הבריאה ומהוה אותה בכל פעם מחדש, ואין שום נס באמת למעלה מן הטבע, כי כל הטבע הוא רק מפאת התיישנות הנמצא בהבריאה, כדאיתא בש"ס **נער הייתי גם זקנתי** שר העולם אמרו, היינו שכל התיישנות הוא רק מצד הבריאה אבל כשמזדכך תפיסתו של אדם, מכיר שהכל הוא רק כחו יתב'... (מתוך תפארת יוסף תענית כח, עמ' רמו).

'עובד כוכבים שקידש בזמן הזה חוששין לקדושין שמא מעשרת השבטים הוא...'. מכאן [וממקומות נוספים – ע' להלן מז: ובריטב"א ומהרש"ל שם] הוכיחו הפוסקים שישראל מומר שקידש – קידושיו קידושין, שהרי מבואר בסוגיא שבהנחה שהוא מעשרת השבטים הדבר פשוט שחוששים לקידושיו, והשאלה רק אם חוששים שהוא מעשרת השבטים אם לאו (עפ"י חדושי הרשב"א להלן כב. ובתשובה אלף קסב; ר"ח או"ז קטז; שו"ת רשב"ש פט; שו"ת מהרי"ק פה ועוד).

וכן דעת רוב-ככל הפוסקים. והיו דעות בין הפוסקים שאין חוששים לקידושי מומר – ע' טור אה"ע מד בשם 'יש אומרים'; שו"ת מהרשד"ם ח"א אה"ע י. וע"ע נוב"ת פ. וע' בהרחבה בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד פג) שאין לצרף כלל דעה זו כסניף. וכע"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ד קעב.

פרפראות

'אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, אשריך שזכות לשם' – כי תועלת גדולה לעבודת ה' כאשר מסכימים עמו הבריות, שדרכו סלולה לו יותר וחלקה ללא סכסוך. וזה ענין הכתוב טוב שם משמן טוב – השם הוא כשמן המחליק את השטח ומיקל על הפעולה ללא חיכוכים (ישמח משה (לר"מ טייטלבוים מאוהעל) קהלת ז,א, בשם הצדיק ר' איציקל).

– שמו של רבי עקיבא מכיל 'עקב א', כי לעוצם קדושתו היה בכחו להעלות דברים גשמיים שהם בבחינת עקב, עד אלופו של עולם. וזהו 'שמך הולך מסוף העולם עד סופו' – מסוף הבריאה עד תחילתה ושורשה (עפ"י תולדות אדם ראש השנה).

– '...ודאי הילוך השם היינו התפשטות כחותיו הי' בכל העולם כולו, כי הוא כולל הדור שכן אותיות שמו 'יעקב א' – כי שורש נפש יעקב אבינו ע"ה היא כוללת נפשות כל דור ודור מישראל... (מתוך רסיסי לילה מה, עמ' 90. וע' לקוטי מאמרים עמ' 81).

'מסוף העולם ועד סופו' בגימטריא תקס"ד, כי תקס"ד פעמים נזכר רבי עקיבא בכל הש"ס. (עפ"י אהבת איתן לר"א ממניסק)

*

הנה כמה קטעים מתוך י"ג מדות והנהגות שכתב ר"צ הכהן מלובלין (הודפסו בראש ספר אור זרוע לצדיק), על פי סוגיות הגמרא בכמה מקומות:

'... ו. תלמידי חכמים אף על פי שחולקים זה עם זה, נוהגים אהבה וריעות זה בזה. וכשיש אהבה בין ת"ח החולקים זה עם זה אז דברי שניהם דברי אלקים חיים. ולא יכניס אדם ראשו במחלוקת שבין תלמידי חכמים שמא ירוצו גלגלתו. יבמות יד ע"ב ובש"ס שם ט"ו ע"ב.

ז. כשבא לומר לחבירו למה עושה כך לא יאמר לו מיד אלא יסבבו בדברים מקודם. וצריך לידע איך להוכיח ושלא יצטרך להוכיח ולחזור ולהוכיח שדבר זה מגונה ואינו טוב. וגם שלא יתבייש או יבדל ממנו לגמרי. וגם שלא לשמע דבר שאינו נשמע ולפיכך אין להוכיח רק לחבירו ולא לרשע. יבמות ט"ז ע"א התחילו מסבבים אותו בהלכות; ערכין ט"ו ע"ב; ספרי ריש פרשת דברים יבמות ס"ה ע"ב ותנדב"א רבה פרק...

ח. אשרי מי שזכה לשם, ואע"פ שלא הגיע לכך. וטוב שם טוב משמן טוב. ודוקא כשמן השמים זכו לו אבל אם הוא ממשיך שמו, אדרבא שמו אבד. ואע"פ שמועיל לשעה שבדרך שרוצין לילך משפיעין לו ושמו הולך, אבל הוא רק לשעה וסוף הכבוד בורח ממנו. יבמות ט"ז ע"א ופרק א' דאבות משנה יג.

ט. תלמיד חכם הגדול מחבירו, אע"פ שהרבים מסכימים עם חבירו מכל מקום יוכל להיות הדין עמו. ומכל מקום יש לו לחוש שמא דעת השי"ת נוטה אחר הרבים. יבמות י"ד ע"א וסנהדרין.

י. מי שהוא צדיק גם זרעו אין נעזב והוא תלמיד חכם. אע"פ שאין ת"ח מצויים להיות בניהם ת"ח (נדרים פא.), היינו גם כן גדולים ביותר, ועוזר שחוזרת היא לזרע זרעם, וכל שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו מובטח שאינו פוסק. ואם רואה שפוסק ישא בת תלמיד חכם ומריח מים ישוב יפריח. יבמות ט"ז ע"א, ב"מ פה ע"א ונדרים פ"א ע"א...!

דף יז

'גמירי דבנתא דההוא דרא איצטרויי אצטרו' – שהחליאו עצמן עד שעמדו בניוול שלא יהא אדם קופץ עליהן. ויש מפרשים ששתו כוס של עיקרין שלא לילד מהם. ויש מפרשים שנבקע ונתקלקל בית קליטתם מעינוי הדרך (מאירי) או מרוב ביאות שבאו עליהן (תורי"ד).

'איכא דאמרי כי אמריתיה קמיה דשמואל אמר לי לא זוו משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים שנאמר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו'. כפי הנראה מתוך כל הענין, הדברים אמורים רק אודות עשרת השבטים שנטמעו בין הגויים [ודינם כגויים אף לקולא כפי שמשמע כאן]. וכן לענין תפיסת קידושין בהם וכד'. ע' במאירי; רשב"א כב.]. כנזכר לעיל, ישנה דעה הסוברת שתקנו כן על כל זרע מזמרות (ע' בשו"ת מהרש"ם אה"ע י בשם רבי יעקב בן חביב עפ"י רס"ג. וכן הביא במאירי: 'מכאן היו קצת רבותי חוככין לומר שכל משומד בזמן הזה גוי גמור הוא ואין חוששין לקדושו', וכן הביא להלן כב. סעד לשיטה זו מדברי כמה גאונים, אלא שכתב (כאן שאין כן דעתו).

ולהלכה אין לצרף שיטה זו, שכן דעת רוב-ככל הפוסקים שאין מדובר כאן על מומרים בעלמא אלא על השבטים שנטמעו, וכפשטא דמלתא. ואף לפי פירוש זה בדברי שמואל, הלא מהמשך הסוגיא רואים שדעת שאר האמוראים אינה כן שהרי אסרו לקבל גרים מתרמוד משום חשש ממזרות, ואם עשאו כגויים גמורים הלא היה מותר (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד פג,א).

[בחדושי חתם סופר לאו"ח (לט, על המג"א סק"ד) כתב לישב תמיהת התוס'–יום–טוב (גדה ז,ד) כיצד גזרו על הכותים להיות כנכרים אף לקולא, אם גרי אמת הן, וזו לשונו: 'ונראה לפענ"ד שיש כח בכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגוים גמורים אף להקל, וזכר לדבר 'ראה ויתר גוים' שהתיר להם ז' מצות, אע"ג דלאו ראייה גמורה היא מ"מ כן נראה לי, והם נמנו וגמרו להוציאם מברית ישראל לגמרי... ומצינו בעזרא 'חרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה' משמע שהוציאם מכלל ישראל וכנ"ל'. והרי יש סמך גדול מלשון הגמרא כאן שאף לקולא הוציאום מכלל ישראל והחשיבום כגויים. וע' גם בשו"ת הרשב"ש (תרטו) שהביא ראייה מכאן לענין כותים שעשאו כגויים גמורים לכל דבר. וע"ע בשו"ת מהרי"ק פה; לקוטי מאמרים לר"צ הכהן עמ' 190; שבט הלוי ח"ד קעב].

'יתיב רב המנונא קמיה דעולא וקא הוי בשמעתא, אמר מה גברא ומה גובריה (ב"ח) אי לאו דהרפניא מאתיה. אכסיף. אמר ליה: כסף גלגלתא להיכא יהבת. אמר ליה: לפום נהרא. אמר ליה: אם כן מפום נהרא את'. צריך לבאר מדוע בייש עולא לרב המנונא לומר עליו שהוא פסול. גם כיצד אמר עליו שהוא מהרפניא טרם שאלו כסף גלגלתא היכא יהיב. אך נראה שעולא היתה כוונתו לדבר אחר; כי אמרו בעירובין (יט.) רבא משתבח בפירות הרפניא, ומבואר

לדברי רבי יוחנן בן נורי שהולך פגום לכהונה, יש צד לומר שגם היבמה עצמה מתחללת, וכן הגרושה שחזרה לבעלה באיסור (כן ביאר הגר"א וז' סקנ"ד) עפ"י הרמב"ם. וכן צד הרמב"ן מד: אך למסקנתו אין לומר כן כי אף הן לא מתחלל כנ"ל. ולהריב"א אפילו לרבי יהושע היא עצמה מתחללת כנ"ל). ואין הדבר מוסכם (כן מורה פשט דברי התוס' וש"ר כאן. וע' גם בהגר"א שם).

דף טז

כג. אלו שלשה דברים אמר חגי הנביא בישובו על המדוכה?

כך מסר להם רבי דוסא בן הרקינס לחכמים: מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה; עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית (כן תקנו חכמים לצורך העניים, שיוכלו להשכיר עצמם בשביעית לחרוש ולקצור, ועוד ליטול מתנות עניים); מקבלים גרים מן הקרדוים [ולא קרתוים] ומן התרמודים.

א. ישנה דעה האומרת בשם רבי יוחנן וסביא, אין מקבלים גרים מן התרמודים כדלהלן, ושמא אמורא זה סובר שלא אמרה חגי מעולם (תוס').

ב. ישנה דעת תנאים (במסכת ידים ד) שבעמון ומואב מעשרים מעשר שני בשביעית, אבל נמנו וגמרו מעשר עני, וכן נתקבל מהלכה למשה מסיני (ע' משנה ידים שם ורמב"ם מתנות עניים ו,ה) וכפי שהעידו מפי חגי הנביא.

דפים טז – יז

- כד. א. האם בני תרמוד מוחזקים כממזרים? האם מקבלים גרים מארצות שגלו שם עשרת השבטים?
 ב. עובד כוכבים שקידש בזמן הזה – האם חוששים לקידושין, שמא הוא מבני עשרת השבטים?
 ג. עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל – מה דין הולד?
 ד. ישראל שבא על נכרית – מה דין הולד?

א. נחלקו תנאים ואמוראים האם מקבלים גרים מתרמודים או אין מקבלים, מפני שנתערבו בהם מעבדי שלמה או משום בנות ירושלים שנשאו אותן בני תרמוד בשעת החורבן והרי בניהם ממזרים ואסורים לבוא בקהל. אמרו, עתידים ישראל לעשות יום טוב כאשר תיחרב תרמוד (משום שממזרים הם ומטמעים בישראל ופוסלים אותם).

בזמן הזה כל האומות נתבלבלו, ואין חוששים לתערובת ישראל-ממזר בהם בשום מקום, אלא כל הפורש מהרוב פורש (ים של שלמה. ותמה על האגודה שהביא דברי רב אסי חוששים שמא מעשרת השבטים הוא).

ב. רב יהודה מסר בשם רב אסי, עכו"ם שקידש בזמן הזה – חוששים לקידושין, שמא מעשרת השבטים הוא. ודוקא במקום קביעותם. וכן אמר רבי יוחנן, שכל הארצות המנויות בכתוב שגלו לשם בני עשרת השבטים, כולם לפסול (שרובם ממזרים. רש"י).

רש"י: שכל קבוע כמחצה על מחצה. תוס': במקום שרובו מהם, אבל משום קבוע אין לאסור כאשר הלך הוא ממקומו ובא אצלה.

לפרש"י, סובר רב אסי שישראל הבא על הנכרית הולד ממזר [והיינו כמאן דאמר גוי ועבד